

Dit is de **laatste** nieuwsbrief die vanuit Programmabureau de LIMES wordt verstuurd. Een printversie van deze nieuwsbrief vindt u [hier](#). Wij wensen u veel leesplezier!

Programmabureau de LIMES stopt

Na ruim drie en een half jaar enthousiaste inzet voor de Limes, valt per 1 december 2009 het doek voor Programmabureau de LIMES. Reden is het wegvallen van de subsidies van het ministerie van OC&W en de drie provincies Gelderland, Utrecht en Zuid-Holland per 1 januari 2010.

Met trots kijkt het Programmabureau terug op alle mooie Limesproducten die de afgelopen jaren gerealiseerd zijn. De Limes staat bij een hele brede doelgroep op de agenda en zal daar hopelijk nog lang op blijven staan.

De medewerkers van het Programmabureau en de bestuursleden van de Stichting de LIMES, die op dit moment in liquidatie is, bedanken iedereen voor hun getoonde interesse en voor de prettige samenwerking.

In deze speciale editie van de Limes Nieuwsbrief kijken we terug op een aantal mooie producten die gerealiseerd zijn langs de Limes, slechts een kleine greep uit bijna 4 jaar uitvoering onder de Romeinse Limes Alliantie.

Publicaties

Naast publicaties die zijn ondersteund, zoals het prachtige boek De Limesweg, heeft het Programmabureau ook veel materiaal rondom de Limes zelf uitgebracht. Voorbeelden hiervan zijn de gratis Nationale Limeskaart (in oude en hernieuwde uitgave in totaal bijna 30.000 exemplaren), de Limesgids (5.000 exemplaren, nu nog beperkt bij een aantal musea te verkrijgen), diverse folders, fietsrouteboekjes, een mooi ansichtkaartenboekje van de Limes Erfgoedkring en nog veel meer.

V.l.n.r. Limesfolder, ansichtkaartenboekje en Limesgids

Ontwerpatalier Valkenburg

Om de Ontwerpgrammatica van DAF-architecten in praktijk te kunnen toetsen is dit jaar in deze nieuwbouw-casus gekeken of stedenbouwkundigen en architecten kunnen werken met een dergelijk instrument. Met twee verschillende teams is gekeken naar de genius loci en naar het nieuwbouwprogramma van Locatie Valkenburg. Onder begeleiding van Architectuurcentrum Aorta is de Ontwerpgrammatica toegepast waarna de twee teams hebben teruggekoppeld welke resultaten dit oplevert in het planning- en ontwerpproces.

AGENDA

11 december
Gemeenteseminar
Leiden

Het seminar wordt dit jaar georganiseerd in samenwerking met de provincie Zuid-Holland en de gemeente Leiden. Provincie Zuid-Holland neemt deze gelegenheid te baat het provinciale themajaar Limes en Fort Wierickerschans af te sluiten. Het seminar is een netwerkenkennisbijeenkomst voor alle gemeenten en provincies in de brede zone langs de Limes.

Het seminar staat in het teken van het afsluiten van het verleden en gerichtheid op de toekomst van de Limes.

Sinds de Romeinse Limes Alliantie in 2005 werd ondertekend is er veel bereikt. Fases worden afgesloten, anderen worden gestart. Het Programmabureau de LIMES sluit zijn deuren, het themajaar 2009 Leve de Limes van de Provincie Zuid-Holland eindigt in december, en het archeologisch Park Matilo in Leiden heeft de startfase afgesloten en gaat een nieuwe ontwikkelingsfase in. Naar aanleiding van de actuele ontwikkelingen, zowel in Zuid-Holland als landelijk, willen we samen een antwoord vinden op de vraag: De Limes; en hoe nu verder?

Het programma biedt volop gelegenheid om uw visie op de Limes en haar

lossen en geven je - als je de goede antwoorden online op www.limesquaestio.nl invult- een mooi verhaal kado. Als je niet in de buurt van deze stenen kan komen, blijft het mogelijk ook alleen het grote verhaal in het mooie oude boek te lezen. Maar ook daar moet je wel eerst je Limeskennis voor laten testen.

Het boek met verhalen op www.limesquaestio.nl

Symposium Visiting the Past-Meeting the Limes

Eind 2007 vond in het Centraal Museum in Utrecht het internationaal wetenschappelijk symposium 'Visiting the past-Meeting the Limes' plaats, een initiatief van Universiteit Wageningen en Programmabureau de LIMES in samenwerking met de Katholieke Universiteit Leuven en GAIA Heritage.

Symposium Visiting the Past-Meeting the Limes

Het thema was de relatie tussen erfgoed, toerisme, planning en ontwerp, waarbij de Limes beide dagen in diverse lezingen en workshops als voorbeeld-erfgoedproject werd besproken. Naast een aantal plenaire lezingen van onder meer Dr Andreas Thiel en Professor Gregory Ashworth, waren er op de tweede dag meerdere workshops waarbij werd ingezoomd op diverse locaties langs de Limes in onder meer Nederland, Duitsland, Turkije en Marokko.

De presentaties en een fotoverslag zijn nog steeds te vinden op www.thepast.nl.

Limes Erfgoedkring

Op initiatief van Programmabureau de LIMES is de Limes Erfgoedkring in het leven geroepen. De Limes Erfgoedkring is een samenwerking tussen veertien musea en andere organisaties die de Romeinse tijd in Nederland tot leven brengen. De Limes Erfgoedkring zal ook na 2009 blijven samenwerken om de Limes nog beter op de kaart te zetten. In 2008 presenteerde de Limes Erfgoedkring zich met een leuk ansichtkaartenboekje. Programmabureau de LIMES maakte hiervoor stroomafwaarts een reis door Nederland langs de schatten van de Limes. Het resultaat hiervan is te bekijken op: http://www.limes.nl/limes/limes_nu/erfgoedkring.html

Logo Limes Erfgoedkring

Fietsen langs de Limes

Inmiddels is het mogelijk om van Katwijk tot aan Wijk bij Duurstede langs de Limes te fietsen met mooie fietsroutes.

In de provincie Utrecht startte de eerste route in 2008 tussen Woerden en Wijk bij Duurstede, waarvoor Programmabureau de LIMES een extra gps-route en audiotour maakte. De routebeschrijving, de GPS-waypoints van de Limesroute en de route in Google Earth blijven op de limes-site te downloaden: www.limes.nl/nieuws/gps.html.

Als onderdeel van het Limes-jaar in Zuid-Holland is medio 2009 langs de Oude Rijn-zone ook een fietsroute gerealiseerd. Daarmee is de aansluiting tot stand gebracht met de Limes-fietsroute in Utrecht.

Fietsrouteboekjes Zuid-Holland

De Limes fietsroute in Zuid-Holland loopt van Katwijk aan Zee, langs Leiden, Alphen aan den Rijn naar Woerden. Onderweg zijn er diverse afstappunten opgenomen waarbij de fietser voorzien wordt van informatie over de Romeinen. Het boekje is samengesteld door het Zuid-Hollands Bureau voor Toerisme en verspreid onder de diverse VVV's en musea in Zuid-Holland. Langs de route komen ook Limes-informatieborden te staan van de nationale Limesmarkering.

Provincie Gelderland hoopt in de toekomst de rest van de Limes ook voor fietsers toegankelijk te maken.

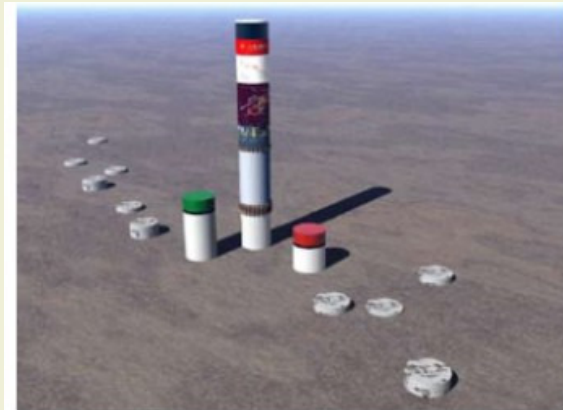
Nationale Markering Limes

In het afgelopen jaar is de Limes ook boven de grond steeds zichtbaarder geworden. Met verschillende gemeenten is hard gewerkt om de ontwerpen van de nationale Limeshuisstijl voor buitenmarkering uit te voeren. Mooie ontwerpen van panelen tot zuilen zijn langs de Limes verschenen en informeren de bezoekers over de bijzondere plek waar ze staan. Ook het komende jaar zal deze nationale markering voortgezet worden.

Limesbord in Groesbeek

In Bodegraven, Groesbeek, Leiden, Woerden en Elst is de markering al zichtbaar. Nijmegen, Zwammerdam, Katwijk, Houten, Millingen aan de Rijn zullen volgen en er komen ook nog extra borden in Groesbeek en Elst.

Voorbeeld van Limeszuilen

Gemeenteseminar 2007 en 2009

In juni 2007 vond in Woerden het eerste Limes Gemeenteseminar plaats. Opzet van de bijeenkomst was om gemeenten in Nederland die onderdeel uitmaken van de Limes-zone ideeën te laten opdoen voor benutting van het Limes-erfgoed en kennis en ervaringen uit te wisselen. Er waren zo'n 70 deelnemers van met name gemeenten en provincies.

Presentatie tijdens gemeenteseminar 2007

Dit jaar zal een tweede Limes Gemeenteseminar georganiseerd worden. Uitgebreide informatie hierover is te vinden in de rechterkolom van deze nieuwsbrief.

Limesdebatten

In de afgelopen jaren heeft Programmabureau de LIMES meerdere bijeenkomsten georganiseerd om de Limes ook op de agenda te krijgen van iedereen die met ruimtelijke ordening te maken heeft.

Zo was er in 2007 op Castellum Hoge Woerd in De Meern het debat 'Limes op locatie'. Dit debat ging in op de vraag hoe we met de Limes moeten omgaan in ruimtelijke planvormingsprocessen. Twee onderwerpen stonden tijdens het debat centraal: het Ontwerp Masterplan Limes en het Concept Stedenbouwkundig Plan Castellum Hogewoerd.

In 2008 vond in debatcentrum Tumult in Utrecht het debat 'Verbinding Leidsche Rijn-Utrecht langs de Limes-weg' plaats, georganiseerd door Programmabureau de LIMES in samenwerking met Architectuurcentrum Aorta, Gemeente Utrecht en Stichting Domplein 2013. Het thema was de relatie tussen archeologie en stedenbouw en de rol die de Limes daarin kan spelen. Hierbij werd specifiek ingegaan op de nieuwe verbinding tussen Utrecht en Leidsche Rijn. Op zowel het Domplein als in Leidsche Rijn ligt een castellum en de Limes zou als verbindend element gebruikt kunnen worden tussen de oude en de nieuwe stad.

Limesdebat in Utrecht 2007

Limes in het onderwijs

Aan de Radboud Universiteit in Nijmegen nadert het multidisciplinaire NWO-Oogst van Malta-project *A Sustainable Frontier* zijn voltooiing. Een team archeologen, bio-archeologen en geologen heeft de beginfase van de Limes tussen Wijk bij Duurstede en Katwijk aan Zee aan alle kanten onderzocht: de samenstelling van de troepen die er waren gelegerd, de uitbouw van het verdedigingssysteem, de bouw van de forten en de variaties daarbinnen, het voedsel dat de soldaten kregen... allerlei details van de Limes worden uitgediept.

Om de resultaten ook toegankelijk te maken voor een ander publiek dan

alleen archeologen, heeft bureau TGV teksten en presentatie in opdracht van de Universiteit een lespakket samengesteld voor de onderbouw van het voortgezet onderwijs. Via de erfgoedhuizen van Zuid-Holland en Utrecht wordt het pakket vier jaar lang verspreid op scholen die in de Limesgemeenten liggen. Het is namelijk de bedoeling dat leerlingen ook in hun eigen omgeving iets van de Limes kunnen zien en ervaren, en dat is in Zuid-Holland en Utrecht bij uitstek het geval.

Beeld uit de DVD *Fort aan de rivier*

Het meest aansprekende onderdeel van het pakket is de korte DVD *Fort aan de rivier*, in 2009 geproduceerd door TGV en Landscape Studios met steun van Programmabureau de LIMES. Hierin worden de lotgevallen verteld van een paar kersverse soldaten in het eerste jaar dat ze in een westelijk Limesfort gelegerd zijn. De eerste reacties - van een VMBO-K klas uit Zeist - buitengewoon positief en komt het verhaal van deze 'gewone jongens, die ook maar werden gestuurd' goed over.

Programmabureau de LIMES als infocentrum

In de afgelopen jaren heeft Programmabureau de LIMES voor velen als informatiecentrum en Limes-intermediair gefunctioneerd. Gemeentes, docenten, archeologen, scholieren, commerciële instanties, historische verenigingen, ontwerpers, acteurs, buitenlandse organisaties, geocachers, architecten, provincies, fietsers, geïnteresseerde vrijwilligers, reisbureaus, VVV's, Hyvers, scoutinggroepen, ministeries, erfgoedhuizen, auteurs, websitebouwers, Romeinen, archeologische werkgroepen, wandelaars, Limesbewoners en nog veel meer mensen en organisaties wisten Programmabureau de LIMES te vinden.

Allemaal bedankt!

Met deze nieuwsbrief hielden wij u op de hoogte van de activiteiten rondom de Limes, zoals die (mede) door het Programmabureau de LIMES werden uitgevoerd. Onderstaande contactgegevens zijn tot 1 december 2009 in gebruik, daarna is het Programmabureau niet meer te bereiken.

Colofon

Redactie: Programmabureau de LIMES | Postbus 389, 3500 AJ Utrecht | Telefoon: 030 231 75 76 | info@limes.nl | www.limes.nl